

Pretehtal sem solnce tako kakor debelega ovna, ki ga dva korenjaka obesita na drog med rameni.

Preštel sem vojske nebes in sestavlil njih seznam od velikih likov, ki se sklanjajo nad starcem Okeanom

pa do najšibkejšega ognja, pogreznjenega v najgloblji prepad

nalik mrko modremu Pacifiku, koder lovska ladja preži na puhajoči curek iz kitovega nosu sličen belemu puhu.

Ujel sem vas in od konca do konca svetá okoli vas

razpel neizmerno mrežo svojega znanjá

ko stavek, ki se vname ob bakrenih pihalih,

prevzame rogove in postopno preplavi globine godalnega zbora,

in kakor se solnčni izbruhi

odživljejo na zemlji v vodnem nemiru in morskih povodnjih,

tako od največjega angela, ki vas vidi, vse do cestnega kamenčka ter od enega konca vašega stvarstva do drugega

ne prenela se zveza nič bolj nego med telesom in dušo.

Zavedajoč se nepristopnosti svojega liričnega navdihnjenja, opozarja C. čitalca, naj se sam dokoplje do bistva »kakor dela mlinski kamen z maslino in kakor kemik izvleče alkaloid iz najbolj upornih korenin.«

* * *

Avtorjeve drame se dadé razdeliti v dve skupini. Prva, namenjena že spočetka samo štivu, obsega pet umotvorov pod skupnim naslovom *Arbre in še Partage de Midi*. Najstari igrakaz se zove *Tête d'or*. Zlatolasec. To je vzdevek Simonu Agnelu, osvajaču v nekem nedoločnem onemoglem carstvu, ki po Duhamelovem zatrdilu simbolizira »dramo človeštva brez Boga«, medtem ko jo pisec sam imenuje »le drame de la possession du monde«. Šekspirski, whitmanski prizori, krasne prispodobе — po večini plod vizuelnega spomina — polno idej, a prečesto izgubiš logično nit! Opazovanje, konkretni del je šibek. Pričeti je treba z abstraktnim, ker Claudelovi junaki so posebitve npravstvenih ali religioznih zamisli. Na priliko v naši četverodejanki »*La jeune fille Violaine*«, ki je v poznejši poboljšani predelavi dobila naslov »*Marijino oznanjenje*« (*Annonce faite à Marie*), Violana pomeni samozatajo, krščansko prenašanje krivic, žrtvovanje samega sebe, pokoj duše, darovane Vsemogočnemu v najhujši stiski in siročini; Pierre de Craon — nesebično poslanstvo umetnika, graditelja cerkev in občinskih domov, živečega zgolj za čast in slavo Najvišjemu; Anne Vercors — starega zakupnika, ki je pol stoletja množil svoje imetje z naporom, dolžnostjo in zdravo pametjo, očaka na večer po dobro opravljenem dnevu; Mara, tekmica svoje sestre Violane, posebljena lakomnost in trdosrčnost kmetice, ki proti svojim najbližjim sorodnikom pozná samo zakonik, ako ta govori njej v prilog. Najbolje se posrečijo Claudelu čednostni liki, ker

je pač bolj učenik nego psiholog. Pri tem pa osebe kot Violana predočujejo prav za prav intimno, domačo zgodovino kreposti: oris takih napol istinitih, napol pojmovnih osebnosti so pristne hvalnice.

Od druge skupine, namenjene za oder, omenim »*Otage*« (*Talec*) in njega nadaljevanje »*Pain dur*« (*Trdi kruh*). »*Talec*« — borba med staro in med prekucijsko Francijo v l. 1812, nastopa tudi papež — je dosegel 1914. in osobito 1923. velik uspeh. Ligné-Poé pravi, da je to najbolj presenetljiva, vzvišena in zanimiva igra za daljšo dobo. Tu zopet naletiš na personifikacijo Žrtve: mladenka Sygne iz uglednega vojaškega rodu naj pomaga oteti svetega očeta iz Napoleonovih zaporov s tem, da bi se omožila z zoprnim cesarskim uradnikom, ki je ob revoluciji spravil njene roditelje pod giljotino.

Claudel je intuitivec in obenem možganski človek. Zastopniki latinske jasnosti odbijajo njegov kiklopski besedni trušč in snovno očarljivost. A s svojo prvobitno umetnostjo in morda še bolj s kremenitim značajem je prežl mnogo-brojen pisateljski naraščaj našega stoletja. Enim je krščansko pesništvo v Claudelu presešlo celó Dantejeve ali Ajshilove višine, drugi ga potiskajo med polovične germanske mislece. To pa je razvidno: slovstveni strankarji ne jemljejo povprečnega duha za svojega junaka. Kako pa sodi naš »oznanjalec« o sebi? »Ako je kaj novega v mojem delu, sem hvalo za to dolžan katoliški resnici. Vsa druga pota držijo v zagato. Več nisem napravil, nego da sem se na lahko dotaknil neskončnega sveta, kjer se dá še dosti čudežnega odkriti.«

Memento. G. Casella & E. Gaubert: *La Nouvelle Littérature 1895—1905*. — Florian-Parmentier: *Histoire Contemporaine des Lettres françaises 1885—1914*. — R. de Gourmont: *Le IIme Livre des Masques 1920*. — P. Lasserre: *Les Chapelles littéraires 1920*. — *La Vie Catholique* 4 avril 1925. — Claudelova zbrana dela.

REINHARD JOHANNES SORGE.

(Pesnik-mistik.)

JOZE POGAČNIK.

Rod, ki je za Rihardom Dehmlom pognal pod *Rnemško pesniško nebo*, je mnogoštevilen; a med vsemi morda najbolj zanimiva osebnost — tako po svoji čudoviti izvornosti in poetični sili kakor po svojem prečudnem, hitrem razvoju — je Reinhard Sorge. Poet, od Boga poslan, kateremu se zdi vsak praktični poklic zločin nad svojim pravim zvanjem in ki živi edino svoji pesmi in z njo vred — večnemu Duhu. Poet, pozneje še prerok duha in božjega kraljestva in v skrivnosti večnosti potopljeni mistik. Silen umetniški talent, z besedo kakor zmagoviti grom, z dušo večno žarečo kakor v ekstazi, človek, čigar hrepenenje je iskalo le duha, zvezde, luč, večnost in Boga.

Sorge je velik. Ali Sorge ne živi več: ob Sommi je legel l. 1916, ubogi! In Sorge je bil

takrat šele v 25. letu svojega življenja! Pa njegova duša je prehodila dolgo pot in cvetje je vstalo iz njegovih stopinj: njegova mistična pesem.

Sorge: poet, prerok, mistik. V vseh treh velik, v zadnjem največji in najbolj naš!

1.

Vsa njegova dela so le samoizpoved, zrcalo pesnikovega srca in njegovih zgodb. Sorge je lirik, dasi je rabil skoraj izključno dramatično formo. Zunanje dejanje ga kot pravega mistika nikoli ne zanima, ono je le nazorna slika notranjega doživljanja, samo tip, simbol za duševno dogajanje. Sorge je torej ekspresionist, človek, ki projicira svojo dušo v zunanji svet in jo v njem podaja. A to je zdravi ekspresionizem — z zastopniki skrajnega ekspresionizma Sorge ni nikdar imel nobene, niti idejne zveze — to je tisto pristno hotenje po poduhovljenju, po večnostni vsebini v vsem minljivem... Razbite in razjedene duševnosti Sorge ne pozna, samoobtoževanja in obupavanja njegovih sodobnikov ni v njem, vso boleost previje v luč, ker njegova duša je močna, in vprav zato njegova umetnost prija: ona ustvarja le pozitivne vrednote, kar je bistveno za veliko umetnost.

Pesem je Sorgeju le oblikovanje lastnega življenja in njegovih bojov. In komaj dvajsetleten je izlil vso svojo mladost, njeno trdo usodo v silno valujočo pesnitev »Der Bettler. Eine dramatische Sendung«. Beda družine: očetova blaznost, materina bolečina, ki trpi zaradi moža in še zaradi sina, ki ne more ubiti v sebi umetnika in ne more iti služiti kruha za svojce; sin trpi in je vendar vezan, priklenjen, ko vendar tako jasno čuti klic umetnosti... Zaradi tega klika je zavrnil ponudbo mecenova, ki ga je vabil na popotovanje, in je zato obsojen v to bedo. Za svoje drame hoče lastno gledališče, ali odgovore mu s smehom: »Sanjar«.

V to bridkost je postavljen nosilec dejanja, pesnik. V vsem tem se mora očistiti, trpeti zaradi poslanstva, ki se pa vprav v tem pogloblja in tem silneje in čisteje pojavlja, dokler se ne pokaže v čisti luči njegov zmisel: človeštvu odstirati večno solnce in večno življenje. — Ganljivo tople so osebe ubogega očeta, ki ostane zlata duša tudi v svoji blaznosti, matere, neme trpinke in vdane služabnice, in celo zgubljenega dekleta, ki se dvigne do prave ljubezni, ki je le »simbol višjih moči« in ki le služi. Blazni oče — Sorgejev oče je bil stavbnik v Berlinu — govori z Marsom, gleda na njem genialne tehnične konstrukcije, razvija pred sinom svoje načrte in razlaga: »Jaz imam vsemoč. Himalaja, ta hrošč, in rumena stenica Sahara bosta zbežala pred menoj. Po srebrnih kanalih bodo jadrata bela jadra kot golobi, ki jih ljubim, in ladje s trebuhu, napetimi od blagoslova.« — Na pomladno poganjajočo brezno pribije svoje načrte, da jih zgotovi, zakolje ptička negodnika, da dobi rdeči tuš — blaznost je dosegla višek: »Tudi ljudi bi nabodel, ker moram imeti tuš«, potem pa izpije vino, v

katero je sin primešal strupa, kakor ga je prej oče sam poprosil, položi roke na svoje, potem na sinove možgane ter jim tako vtisne svojega stvariteljskega duha — drugo, duhovno rojstvo — ter mu poveri svoje neizvedene načrte. Potem umrje naslonjen na svoje načrte pod belo brezno. Sinovo umetniško poslanstvo pa je potrjeno z novim pečatom. Vezi se drobje: tudi mati umrje od slabosti; sin se vedno globlje spoznava. — Taka je zgodba »Beračeva«.

Prelepa so mesta, kjer govori pesnik, poln žarečega zanosa, o umetnosti. Da, do mističnosti globoko je Sorgejevo umetniško naziranje in vendar ni le fantazija, ampak intuitivno gledanje bistva umetnosti:

»Srce umetnosti: Iz vseh dežel lijo ljudje v zdravilni kraj k posvečevanju, ne le majhen trop izvoljenih!... Delavske množice prinaša slutnja višjega življenja v silnih valih, zakaj tam zro... svoje duše vstajati, vse lepe in očiščene vsakdanjosti... Dekleta lačna,

ki so shujšala v skrbeh za nezakonsko dete, najdejo tam kruha, silno dvignejo otroke svoje pod nebo.

čprav so jim že roke odpovedale!... Možje naj utrdijo si čela v boli in radosti, dvignejo naj srca k hrepenenju in odpovedi... Da, naš čas naj gleda se zares v zrcalu Vsemoči in naj umolkne, kadar iz globokega neba izraste slika milostnega sidra, ki nas vse... drži na božje dno.« (1. dej.)

Umetnost: posvečevanje, kruh, slutnja višjega življenja, zrcalo Vsemoči, sidro, ki nas veže z Bogom — ali ni to previsoko? Tudi ta dvom je pesnik rešil v prizoru z Letalci, ki so le simbol pesnikovega poleta: »Mnogo prepogumnih se je že razbilo.« Če bi tudi omagal v tem letu, ne bi živel zastoj: »Naše moči so polne njegove duše« — v tujih srcih živi kot luč in jih vžiga. Pa ni to lkarov polet: srce sluti in se ne vara in omahovanje prežene zaupanje. Sorge je tu dal svojemu življenjskemu nazoru pečat zaupajoče energije, kar je vpliv in sad Nietzscheja, katerega je doživel kot osemnajstletni študent v Jeni, seveda le s srcem, nikakor pa ne tudi z umom.

Ali bridkost je v tem poslanstvu: »Ustvarjanje utruja,« je učil umirajoči oče in mistične postave v nočnih vizijah prerokujejo:

»Drugih zvezd
obilo bo ti vzšlo,
ljubih zvezd
obilo krvaveč ti zašlo bo.«

A pogumno gre na pot, zakaj »mevžavosti ne poznam«, pravi Sorge. »Vsemoč naj me vodi k cilju.« Klic iz dna duše vabi. V ekstazi kliče poet: »Jaz sem blagoslova poln... Jaz nosim luč... Svet bom vzel na svoje rame in med hvalnicami k solncu ga ponesem... Stopnic še mnogo vidim v luči pred seboj, jasnin še mnogo, ki jih nisem še prehodil. Deklica, pomagaj mi v jasnost bližnjo romati!...«

V čudno višino se pne njegovo hrepenenje, preko vsega snovnega se hoče vzpeti — to teženje po duhu, večnosti, po »večnem solncu« je prav za prav gibalno in prapoteza Sorgejeva, to ga nosi in dviga. Visoko so njegovi cilji: nova morja, obrežja nova, še nikdar ljubljena ljubezen, pesem, ki je še nikdo ni ihtel. Pesem je moč svetlobe, blisk iz večnih globin, trepetajoča sreča božje bližine. Ali čiste večnosti še ne more živeti, dokler je zaklet v kri in obsojen k človeški besedi. Zato je poklican, oblikovati simbole v besedi. Tu se mu odkrije bridko bistvo umetnosti in njegovega umetniškega poslanstva: »govoriti o simbolih večnosti.« To je idejni višek in rezultat vse drame. — Tak je Sorgejev estetični nazor, nekako romantičen, bolje povedano ekspresionističen, a najboljše rečeno: duhoven, mističen. »Berač« je ubog le na zunaj, v resnici pa je bogat, bogat na duši.

Dejanje je le notranji razvoj delujočih oseb. Sorge je v svoji drami zavrgel Hauptmannov naturalizem in prav tako Hardtov neoromanticizem, zakaj »pravo dejanje se ne da izraziti, niti v besedi ne, ono se vrši molče.« Scene so le v notranji zvezi med seboj in so le komentar duševnih dejstev, projekcija duše. Pisano je delo v valujoči čustveni omami — Sorge je mogel pisati le in furore poetico — polno svežosti, izvirnosti, razgibanosti, močnih in gostih poetičnih slik in jezikovnega mojstrstva. Vsa mladostna navdušenost, poetični genij in zdravi optimizem sije iz te proze, ki se nenadoma dvigne v svobodni verz, kjer vlada le notranja forma pojmov, slik in čustva, ali pa preide ob koncu celo v kitičnost s klasično zunanjo formo. Morda zazveni tu in tam narahlo spomin na Dehmila, Štefana Georgeja, Rilkeja, ki jih je bral pesnik v mladosti, v idejni vsebini pa marsikje spoznaš vpliv Nietzschejev. Tega je bil Sorge poln, ko je dovršil »Berača«, dasi duh Zaratuстре nikdar ni bil njegov duh, kot sam pravi.

Že zaradi Berača bi Sorgejevo ime vedno živelo. Njegov literarni sloves se je tudi začel s tem delom.

Sorge — berač, Sorge poet...

2.

Leta 1912. potuje Sorge z »Beračem« v Berlin k Fischerju. V vlakcu se seznanj z neko dvojico, ki mu preskrbi štipendijo. Tako pride Sorge v Nordernicy ob Sev. morju, kjer doživi veliki preobrat svojega življenja: Sorge doživi Kristusa. Sam pravi, da se mu je Kristus dvakrat prikazal v telesni podobi. Doživetje je pretreslo vse njegovo dušo, nenadoma in močno ga je obilila »luč«. Nietzsche je premagan; Sorge se vrne k veri svoje protestantske mladosti, Zarathustrokevega duha vrže s studom in gnevom od sebe in prične se sodba: »Gericht über Zarathustra«. — V tej viziji obračuna Sorge z duhom Nietzschejevim, svoje versko doživetje in svojo novo pot pa oriše v drami »Guntwar«. Die Schule eines Propheten.

»Sodba« je pisana v ognju ogorčenja, silen žar notranjega prepričanja in velikega spoznanja Nietzschejevega lažiduha narekuje te iskrene verze. Kakor uničujoča vihra šumi pesem nad naukom velikega zastrupljevalca: Ubogo dete je ranila luč od zgoraj, nebo mu je poslalo meč zoper tebe, Zaratustra! Vstani za hip iz groba, da čuješ sodbo! Glej, pobožil si človeka, pobožil si meso in pokvečil si krščanstvo! Duha si zatajil, zato se je vprav duh nad tako maščeval: v blaznosti si končal. Govoril si: »Pometite pokveke s ceste! Ravni udi!« »A tvoja moška čast, Zaratustra! Pazi, Zaratustra, da te pokveke — s svojim duhom ne premagajo!« Nietzsche je zmaterijaliziral duha; v »Guntwarju« časte njegovi privrženci malika, katerega glava je stisnjena pest, rastoča iz črevesja, in v kratki pravljici si pripovedujejo ponočnjaki ves Nietzschejev nauk: »Živel je orjaški pajek. Ta nas zdaj izsesava. In ko se napije do sitega, se skriva v hudičev dom in nas tam bridko izpljuje.«

Nietzsche je spačena krščanska resnica; zato postavi Sorge njegovim »idealom« mirno lepoto in čisto resnico krščanstva nasproti, in se globoko, globoko potopi vanjo; v Sorgeju se vzbuja mistik. Nasproti Nietzschejevemu idealu izživetja postavi skrivnostno mistiko trpljenja:

»O bol! O bolečina!

Usmiljenje nadzemeljsko!

Bolest, ti mati, ki nas za Boga rodiš!

V naročju tvojem duh spočne.

Iz tebe lije globokost spoznanja!«

Ni sreča »onstran dobrega in hudega,« ampak kakor imajo zvezde svojo pot in veter zakone, tako je človekov kažipot postava Duha, ki nas je ljubil.

»Mi smo otroci duha! — — —

kar storimo, Duhu storimo

dobro Tvojemu,

Gospod,

vsežlo po duhu teme.« — Tako »Sodba«.

»Guntwar« je nekako nadaljevanje »Berača«. Zopet igra glavno vlogo poslanstvo, ki pa ni več samo umetniško, ampak predvsem versko: Sorge postane vneti prerok Kristov. Takole ga je doživel na tistem severu: Vse življenje sem živel luči in govoril sem z zvezdami. Pa je prišlo ono veliko, ki je od onstran zvezd, prišlo je kakor ogenj in vročica za moje srce, silno in usmiljeno: bil je Očetov glas. — Najprej je slutnja, kateri se on, ki je imel za vse onstransko nevidno le posmeh, ustavlja in posmehuje, zakaj Zaratustra ga je zapletel v vidni svet. Ali Mirjam, njegova »duhovna mati«, razprostira roke nad njim: moli. In zgodi se: V boli in dvomu ga obsije na nočnem potu žareči sij, »blagor od zgoraj«, sladkost prepoji vse njegove globine in »kakor blisk nenadoma temo pred sabo razsvetli, v objemu tista luč se razsvetli v ime mi Kristusa o in takoj sem pojmlil sveti božji zakon dobrega in hudega, občutil sem svobodo božjo in usmiljenje njegovo

brez bolesti... Tako mi je, kot bi že davno vedel za skrivnost, osrečujočo svet, za učeniški nauk svetu, za katerega so se premnogi mučili... Od takrat ono znamenje je v meni.« Duša zacvete in sili k Bogu; ko pa se ozre, vidi svet in poje: »Naš čas! Ljudje pljuskajo sem in tja in ne slutijo, pa vendar si blagor pripravlja oltarje na vseh koncih in krajih.« »Alelujo bi rad zapel.« Novo poslanstvo kliče: »Jaz nisem nič, prav nič! Veliko manj kot berač! Ali svoje bogastvo moram razdeljevati. Med ljudi moram stopiti in oznaniti.«

Mirjam gleda v viziji njegovo delo: Na grobovih Zaratustrovega človeštva zraste nov rod, novi Adam in Eva, človeštvo, ki resno hoče izpopolniti svojo dušo in je močno v Bogu. Guntwarjev glas oznanjuje, izpodbuja: »Bodite možje, močni v ljubezni! Bodite čuvaji svojih duš! Budni čuvarji ob grobu!« To je beseda novega Guntwarjevega poslanstva, novega Sorgeja.

Vse te vizije in spoznanja se dogode v hiši Guntwarjevih znancev. Mirjam, duhovna žena in zvezda vodnica v težkem boju, je poročena z umetnikom Petrom, ki čuti, kako se mu žena odtuja ob Guntwarju, in trpi, ko ne more ž njo poleteti v božje višine čiste duhovnosti. Pri njem se začne Guntwarjevo poslanstvo. Petra že sama pričujočnost prerokova vznemirja, Bog mu je previsoko, da bi mogel vedno o njem govoriti, Bog mu je vzvišen nad besedo človeško; a miru mu ne dá. V spanju ga preganja slika pridigarjeva, ko je ta že davno odšel iz njegove hiše; angel varuh stopi k njegovi postelji in kliče. Peter pa ljubi svojo Mirjam s človeško ljubeznijo in je ne more ljubiti v Bogu, kot hoče notranji glas in Mirjam sama. Zato začuti, da so njegove roke prazne, boleat ga muči; uiti hoče skrivnostnemu klicu, na stopnicah se poneseči, na postelji prebije vročični dušni boj, dokler ga ne oblije luč — Jezus Kristus in ga kakor spokorjeno ovco žene v svoj nebeški hlev. Umirajoč govori svoji Mirjam o Njem:

»Če te tepe na zemlji, je to njegova pastirska palica,

ki te k cilju žene z rahlimi udari.

Ker nežen je On, nežni Gospod naš Kristus.«

Prečudno lepa, skoraj svetniška je postava sladke Mirjam, ki vse sluti, tolaži, pomaga bítí boj Guntwarju in Petru in je kakor potopljena v onostranstvo. Guntwarjeva žena Elizabeta pa je le njegova telesna senca, ki ga v njegovi vizionarnosti spominja, da je še na zemlji in ga tako obdrži v mejah zmernosti. Surove postave Sorge sploh nikdar ni ustvaril, njegova lepota je plemenita, nekako deviška, in njegov svet je sveža, poživljajoča jasnina. — Forma je v Guntwarju dovršen svoboden in deloma vezan verz, ki spominja — prav tako kakor številne medigre, vizije — narahlo na Goetheja. A ista izvirnost in poetično bogastvo govori iz teh scen kakor je velo v Beraču, le tu in tam nekoliko mirneje. Notranje dramatično dejanje se stopnjuje do viška in se spusti do pozitivne rešitve. Zdi se ti in

celo prepričan si, da diha iz vsakega verza mistično ozadje, kakor luč sije izza zagrinjala: večnost lije v čas...

Sorge-Guntwar, prerok večnosti in njen poslanec...

5.

Po posredovanju Riharda Dehmle je Sorge dobil Kleistovo nagrado in Nemški Lloyd mu je dovolil prosto vožnjo v inozemstvo; tako potuje s svojo ženo v Italijo in doživi Veliko noč v Rimu. Sorge spozna katolicizem, ki ga je prej smatral za propad kulture, in še isto leto po resni pripravi — konvertira. V srednji Italiji vzljubi Danteja in v Assisiju se vname za serafskega ubožca. Tu in pozneje v Švici se zatopi v verske misterije in njegova žareča umetniška duša jih preliva z nenavadno plodnostjo v mistične verz. V grandioznih slikah, ki jih preveva podzvok večnih, nedoumljivih skrivnosti, izraža njegov genij silna doživetja. Sorge — mistik! Mistik v pravem zmislu: človek, ki gleda globlje v božje skrivnosti, kakor da je že izven telesa, in ki se raztaplja v njih. In ob vsem tem ne pojema prav nič njegova umetniška sila.

L. 1913. — v letu njegove konverzije — je pod vplivom Dantejevih nastal spev: »Die Mutter der Himmel«, ki je zanimiv ne zaradi stila, ki je Dantejev, ampak zaradi opisa konverzije in mističnega gledanja Matere. Z ženo sva šla po svetlem gozdu, pravi, kot dva otroka, ki poznata Boga; na ovinku se pridruži menih, čigar obraz je sijal v nadsvetni svežini, in razloži zgodbo Lutrovo, ki je ločil ovco od ovce in je ločene spremenil v volkove in vsejal razdor v svoji nebrzdanosti. Tedaj zasiže skozi drevje svetloba silne zvezde in menih razloži: Rim... V cerkvi sv. Petra v Rimu ga zgrabi slika Matere Božje, duša se dviga kakor nekdanj Dante v višave, da jo vidi. Na meču, ki mu zastavlja pot, si vpričo angelov rani svojo telesnost in vidi potem njo, v siju Prosečo pred božjim prestolom. Globoko pod njim pa je ostala žena, ki mu ni mogla slediti v mistično ekstazo.

Ko je prijatelj Sorgeju poslal Maeterlinckovo »Modro ptico«, mu je ta odgovoril iz Italije: »Modernega čitam le še tuintam kaj — čitam samo Danteja, mistike in Pismo.« V tej smeri je ustvarjala odslej tudi njegova umetnost. Mistične pesnitve je zbral v delih: »Metanoëite«, »Mistični razgovori« in v manjših pesnitvah kakor »Luter, človek brez bogastva«, »Francišek, sveti ubožec«; biblično snov pa obdeluje drama »David«, opis kralja-mistika. Enako so omenjeni razgovori položeni v usta svetopisemskih oseb: Job razlaga skrivnost trpljenja, ki je dar božje ljubezni; Abraham govori Izaku o Bogu, ki je kakor sladko oko, poče in poljubljajoče, skrivnost, ki jo rešujemo vso večnost in je ne rešimo, ki pa vendar vedno daje odgovor. In Izak vzklikne: »Oče, zdaj zabodi!« Adama pokliče po padcu Bog k sebi in mu pove, kako: »Z nohti svojih rok izgrebi si stopnico za stopnico, od zvezde dvigne se do zvezde!... A še preden boš do srede svojega začetka

prve polovice, zastane ti utrip.« Zato se skloni k njemu z obljubo mesijanskega rojstva.

Matuzala govori sinu o Bogu. Morda najbolj značilen za vsega Sorgeja je tale izrek sveto-pisemskega starca:

»O sestra breza, veter brat
prepeva v tebi.
Slonim ob deblu in poslušam.
Jaz in ti
se Njemu klanjava, najvišjemu Gospodu.
In on ljubi nemi par,
Predobri.
Sladko obliva naju zvezda in ljubav
njegova. Glej!
Nad nama orel kroži.«

Tako poje Sorge Njemu, ki »stoluje nad zvezdami in ki je svetovje pred Njim nič.« Njegova umetnost ustvarja nedosegljivo lepoto...

»Metanoeite« obsega tri tople, z vso dušo prežarjene misterije, učlovečenje, sv. Tri kralje in dvanajstletnega Gospoda v templju. Vsaka skrivnost pa izzveni v grmeči glas Janeza Krstnika: Metanoeite — spremeni svoje misli; to je bodite duh in ne posvetnost, ker Bog je obsijal zemljo! Skrivnost dekline in trpljenja, ki je Njegova sladkost, sta nje žarišče.

Pod zvezdami in mesecem, pod srebrnim svitanjem od neba se pogovarjajo v Boga zatopljene osebe in med utrinjanjem zvezd grmi Janezovo vpitje: Sorgejev klic človeštvu.

Prijateljstvo in ljubezen v Bogu poje biblični »David«. Sorge zna zapeti psalm prečudne lepote, hvalnico Maziljencu:

»Dih njegov je kakor balzam,
kakor veter na livadah jerihonskih;
ptice počivajo v njegovih laseh,
mlade košute ga ližejo ljubó.«

Sorgejeva fantazija je neizčrpljiva, slika za sliko se v naglici razvija in vendar veže vse notranja vez simboličnega pomena. Njegova pesem zgrabi vso dušo, zavihiti jo visoko v jasnino in luč in očiščeno spusti v zibajočih verzih nazaj na zemljo. Lirika ekstatične razžarjenosti in dramatičnosti notranjega doživljanja je njegovo polje, a tu je edini med nemškimi pesniki zadnjih dni. Morda sploh ni bilo večjega talenta med Nemci za časa moderne nego je Sorge. Sam je tudi v mističnih višinah, vsaj do najnovejšega časa, ko gredo za njim. Pa saj je sam rekel, da mora biti pesnik tihi samotar...

* * *

Sorge: poet, prerok, mistik. Prav za prav je to trojno zvanje nerazdružljivo. Umetnik je vedno videc in prisluškovalec večnosti in mistik je vedno fina poetična narava. Ali v malokom so se vsa tri lica iste duše tako jasno pokazala kot pri mladem Sorgeju. Edina primera, ki jo poznam, bi bil morda Březina, češki samotar.

Sorge počiva komaj petindvajsetleten pri Ablaincourtu ob Sommi. Drobeci granate so mu zdrobili stegna in izdihnil je na obvezovališču. Od l. 1892. do 1916. je teklo njegovo telesno

življenje. A duša je prehodila v tem času dalje, ki jih ne prepotujejo rodovi, kaj šele posameznik. In kot da je slutila zgodnji konec, tako je hitela od stopnje do stopnje. Idejno je prehodila pot od Zaratustrovega pekla do vizije božanstva v mistiki: Dantejeva pot, ne le v domišljiji, ampak v resnici!...

O materini smrti je zapisal: »Njena ljubljena duša se je dvignila kot sladko, žareče ozvezdje.« Kot da je o sebi pisal, on, ki je tolikanj ljubil zvezde, simbol višjih sfer. In še sije njegova zvezda, njegov duh ni zašel za obzorje in Sorgejev glas, oporoka njegovega poslanstva, še zveni in opominja, glas velikega poeta, ki hodi pred množico in jo vodi, vpije:

»Metanoeite!«

* * *

Izdaje Sorgejevih del: S. Fischer, Berlin: Der Bettler. Eine dramatische Sendung. 5. izd. 1919.; König David. Schauspiel, 1916. (Obe deli razprodani.) — Založba Kösel & Pustet, München-Kempten je izdala druga dela: Guntwar. Die Schule eines Propheten, 1914. Metanoeite. Drei Mysterien, 1915. Mutter der Himmel. Ein Sang in zwölf Gesängen, 1917. in 1922. Gericht über Zarathustra. Eine Vision, 1921. Mystische Zwiesprache, 1922. Der Sieg des Christos. Eine Vision, 1924. Preis der Unbefleckten. Sang über Lourdes, 1924. Nachgelassene Gedichte, 1924. — Izbor in uvod je izdal dr. M. Rockenbach: R. J. Sorge. Führer-Verlag, München.

O ARHITEKTURNI UMETNOSTI.

(O priliki novejših del J. Plečnika.)

FRANCE STELÉ.

»Poudarjam, da se moje arhitekturno delo ne razlikuje v glavnem prav nič od dela vsakega poštenega rokodelca, naj je on mizar ali čevljar. Kakor oni, hočem tudi jaz v prvi vrsti koristiti človeku. Ko sem stavil hiše, ki so jih naročali navadno bogataši, sem stremel vedno za tem, da moja arhitektura ne bo nudila stanovanjske udobnosti samo rodbini lastnikov, ampak prav tako njegovemu zadnjemu služilcu. Vest mi ni nikdar dopustila, da bi pozabil trpljenje in težave preziranih in ponižanih. Zato sem pri načrtu hiš enako pazljivost posvečal jedilnicam, salonom, glasbenim dvoranam kakor kuhinjam, sobam za služinčad in portirskim ložam. Ker sem čutil iskreno ljubezen do bližnjega, sem vedno težil za tem, da se čim bolj približam visokemu cilju: postati človek v najpopolnejšem zmislu te besede.«

(J. Plečnik v razgovoru s K. Strajničem.)

Ob Plečnikovih delih, naj so ta velika ali mala, smo v neprestanem napetem stiku z osnovnimi problemi in čistim bistvom arhitekturne umetnosti. Ker ni nikdar samo mehaničen izvršitelj dane naloge, ampak z vsako živi in jo oplodi s svojo osebnostjo, je njegovo delo